

Streszczenie

Poetyka sagi rodzinnej w literaturze polskiej XXI wieku w perspektywie genologii kulturowej jest dysertacją doktorską z zakresu literaturoznawstwa dotyczącą poetyki sagi rodzinnej w literaturze polskiej po 2000 roku. Obejmuje materiał badawczy w postaci dwunastu powieści i jednego zbioru opowiadań o tematyce rodzinnej. Podstawę metodologiczną stanowi genologia kulturowa, która pozwala rozszerzyć perspektywę literaturoznawczą o wątki z dyscypliny nauk o kulturze i religii, m.in. zastosować narzędzia wypracowane przez *gender studies*. Głównym celem dysertacji jest redefinicja gatunku sagi rodzinnej – skonfrontowanie najnowszych reprezentacji literackich z funkcjonującym w genologii literackiej modelem sagi i rozszerzenie definicji tak, by otwierała się na kulturową ewolucję gatunku, zarówno pod względem problematyki, jak i poetyki. Przemiany dokonujące się na gruncie współczesnej rodziny, takie jak dostrzeżenie umowności ról w rodzinie, silniejsza perspektywa kobieca czy pojawienie się alternatywnych modeli rodziny, wymuszają zmianę w badaniu literatury o tematyce rodzinnej. Rozprawa ta otwiera gatunek sagi rodzinnej na perspektywę podmiotu – jednostki dorastającej w rodzinie i budującej w niej swoją tożsamość. Unikatowe w niniejszej dysertacji jest także zastosowanie perspektywy genologii kulturowej do badania literatury popularnej, wciąż traktowanej w literaturoznawstwie z lekceważeniem.

Część pierwsza rozprawy to teoretyczne wprowadzenie zawierające zarys genologii kulturowej. W rozdziale pierwszym, oprócz wstępu na temat genologii, znajduje się historia gatunku sagi w ujęciu diachronicznym i współczesnym oraz charakterystyka tradycyjnego modelu sagi rodzinnej. Rozdział drugi, opracowany na podstawie dostępnej literatury przedmiotu, zarysowuje obraz rodziny w kulturze – w antropologii, w filozofii. Rozważania te, wraz z podrozdziałem dotyczącym reprezentacji rodziny w literaturze polskiej, stanowią tło dla analitycznej części dysertacji, poświęconej sadze rodzinnej XXI wieku.

Analityczną część rozprawy otwiera wprowadzenie dotyczące arcynarracji rodzinnej. Stosunek do modelu rodziny to jedna z osi interpretacyjnych w kolejnych rozdziałach – analizie poddawane są utwory literackie o tematyce rodzinnej z dwóch grup sag. Pierwsza, określona jako sagi powieściowe konwencjonalne, obejmuje popularne kobiece sagi powieściowe: mazurską trylogię Małgorzaty Kalicińskiej, *Stulecie Winnych* Ałbeny Grabowskiej oraz

Rodzinę O. Ewy Madeyskiej, które w znacznym stopniu kontynuują tradycyjną linię gatunku. Do drugiej grupy, sag powieściowych kontestacyjnych, należą utwory polemizujące z tradycyjnym modelem sagi, zarówno w kwestii stosunku do modelu rodziny, jak i w obrębie poetyki: *Piaskowa Góra* Joanny Bator, *Włoskie szpilki* i *Szum* Magdaleny Tulli, *Chochoły* Wita Szostaka oraz *Saturn* Jacka Dehnela.

Analiza wskazanych reprezentacji literackich pozwala pokazać dwie drogi ewolucji gatunku. Pierwsza stanowi kontynuację tradycyjnego modelu sagi rodzinnej, najpopularniejszego w końcu XIX i na początku XX wieku – należące do niej reprezentacje literackie (sagi konwencjonalne) zachowują wierność wypracowanemu wówczas modelowi rodziny, powielają również większość elementów z zakresu poetyki. Na drugiej drodze rozwoju sagi znalazły się utwory (sagi kontestacyjne), które czerpią z tradycji genologicznej, ale jednocześnie dokonują jej krytycznej reinterpretacji. Zmiana postrzegania modelu rodziny, figur matki, ojca i dziecka, polega przede wszystkim na dostrzeżeniu w nich konstruktów warunkowanych przez społeczeństwo i kulturę – afirmowane w tradycyjnych sagach gniazdo rodzinne jawi się w tych utworach jako źródło opresji, podobnie jak uważane za naturalne macierzyństwo czy paternalistyczna władza. Ważniejsze od dziejów narodu stają się ponadto losy ludzi, mikrohistoria. Znajduje to odzwierciedlenie w poetyce, przede wszystkim w narracji: narratora auktorialnego zastępuje zaangażowany narrator pierwszoosobowy lub narracja personalna, która też wykracza poza czas akcji; większe znaczenie zyskuje płéć bohaterów-narratorów; opowieść traci linearność, pojawia się również więcej widocznych zabiegów formalnych, w tym: metafory, alegorie, ironia, oniryzm, środki syntaktyczne, ale i intertekstualizmy. Ostatnia część dysertacji zawiera propozycję wprowadzenia dla takich reprezentacji sag rodzinnych terminu „antysaga”, dotąd niefunkcjonującego w dyskursie naukowym w sposób uporządkowany i niemającego definicji. ♦